

K. P. SCUKIN

**On Rossija hawamnilin,
krestjanisalin mōrduwer
tinmukitwə zawacatin**

LENPARTIZDAT 1933

Urkat bugal hawamniltin umunurcəkəllu!

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ АССОЦИАЦИЯ
ИНСТИТУТА НАРОДОВ СЕВЕРА ЦИК СССР

Prof. Dr. P. Šmita
dāvinājums.

K. P. SCUKIN

On Rossija hawamnilin,
krestjanisalin mārduwər
tinmukitwə zawacatin

Lucadiduk dukuwcaduk
əwədit dukucan:
N. SALATKIN,
Icətcən G. WASILEWIC

Inv. 26599.

1. Sowetti əgəsi—tar hawamnil, krestjanisal əgəsitin	3
2. Təgəmər biğəsin hawamnil, krestjanisal antit vizəgkitin, oni ğorcazağkitin	5
3. Hawamnil, krestjanisal nonoptiwa rewolucijawa ozara	17
4. Hawamnil krestjanisal təgəmərwə, dunnəpicilwə bəjasalwa daw- dizakitin	22
5. Hawamnil krestjanisal kapitalistilwa ərəscəkittin əgəsiw tin ga- zakitin	26
6. Hawamnil, krestjanisal rewolucija buləsəlnunin ğorcantın	30
7. Hawamnil, dunnəwə hawalzaril socializmuwa ozakittin	32
Omaktal turəsəl	38

FILOL. UN FILOS.
 FAKÜLTÄTES
 BIBLIOTÉKA

Ответственный редактор **А. Линник**
 Технический редактор **Э. Блейх**
 ФЗУ им. КИМ'А. Тип. „Коминтерн“
 Ленинград, Красная ул., 1

1. Sowetti əjəsi—tar hawamnil, krestjanisal əjəsin

Mit sowettidu gosudarstwodu bizərəp. Sowettidu gosudarstwodu bidə, itil huŋtul dunnəl bidəduktin, itilduktin huŋtutməsəl. Ər bidə, itil tugi-də əcəl təgəmərŋi Rossijan bidəwən itiwlan urərə. **Mitŋidu Sojustut upkacin itiwuwa, upkacin owzaran hawalzaril zaritin, bjasalwa huski.** Huŋtuldu dunnəldu upkacin itiwuwa, upkacin owzaran bjasal zaritin, hawalzarilwa huski. Tugi-də ucələ təgəmər Rossijadun upkacin hawalzarilwa huski owzaŋkin.

Eda tar sowetti gosudarstwo huŋtulduk gosudarstwolduk, təgəmər Rossijadukin huŋtutmər?

Mitŋi gosudarstwot—hawamnilŋi gosudarstwo. Ədu hawamnil, krestjanisal mərtn əjəsiwə zawucazara, bidəwə itiwzara upkat hawalzaril zaritin. Tarit mitŋi gosudarstwot huŋtutmər. Gil gosudarstwot—tar kapitalistil, bjasal gosudarstwoltin bisi. Bjasal ələ mərwər zaritin hiwinzara. Təgəmər Rossijadun bjasalŋi əjəsin

bisikin, tēli ŋi-dē əŋkin zoncara-wal, hiwina-wal, hawalzaril zaritin, bidəwətin ajaŋdawər.

Sowettidu gosudarstwodu upkacil bajil; fabrikal, zawodil, dunnəl, urəl, ələni gosudarstwoŋil bisi. **Sowettidu gosudarstwodu ələni gawzara, owzara, hawalzaril bidətin ajaŋiwdan.**

Huŋtuldu gosudarstwoldu upkacil bajil bajasaldu, kapitalistildu bisi. Tala hawalzaril ələniwə gazara, ozara bajasal zaritin, bajasal ajat ajiwukir bidətin. Təgəmər Rossijadun-da upkacil bajil kapitalistil, dunnəŋicil bajasal, təgəmər ŋaləldutin bizəŋkitin. Hawalzaril, nuŋartin zaritin hawalzanal, hawaliwar adimamawa tamanma gazaŋkitin, zəmmuzənəl bizəŋkitin.

Mitŋidu SSRU-dut ələ hawalzaril sinmazaŋal, sinmawzaŋal biwkil. Ələ toŋno, hawalkira SSRU-dut bəjəŋizin, təzət „grazdaninzi“ taŋicawuwki. Tarit hawalzaril ələ gosudarstwodut, upkattildu itildu nuŋniyəŋəl. Əsil hawalzaril bisi, təgəmər əŋəsin əməntəlin: bajasal, kupe-sil, təgəmər kələməlin, tadék kulakil, popil gosudarstwo nuŋniwundulən əwkil iwuwərə.

Huŋtuldu gosudarstwoldu bajasal ələ əŋəsicil bisi. Nuŋartin gosudarstwodu, upkattil du itildu, upkattu nuŋniyəərə. Tala hawalzaril bajasalwa doldicaŋatil.

Sowetti gosudarstwo upkat təgəlwi nəknil-gəcinzi urəcit binidutin itiwuwca. Mittu umukəmət təgə gewa təgəwə əcə bolgiczara. Upkat təgəl, suptiwcal-wəl təgəl' bimi, əmŋət bizərə,

tatigawzərə, umukāndu hawalzara, zuləgulwə təgəlwə bokonzoro.

Huñtul gosudarstwol umukān nacija gilwa, suptiwkcatkulwa nacijalwa bolgicanadutin itiwuwal. Tala umukān nacija gildu suptiwcaldu nacijaldu nuñnizərən.

Təgəmər Rossijadun-da tugi bicən. Təgəmərni lucadi nuñniwunin lucariktal zaritin hiwinzañkin. Upkat hujukur, suptiwcal təgəl utuməmət tagdiwzañkitin, tirəwzañkitin. Təgəmər biñəsin upkattu suptiwcaldu təgəldu ərupcu (uhat) bicən. Nuñartin arakukan buazəñkitin, aditmar ozañkitin.

Kənə ələ sowetti gosudarstwo umukān — hawalzarilni əmñə gosudarstwotin. Huñtuldu-də dunnəldu ərgəcir əmñəl hawamnil dunnəwə hawalzaril gosudarstwoltin itiwuwmacintin dagamazaran. Bajasalnun ñorcan so urgəpcu bisin. Huñtul dunnəl hawalzariltin mitñiduk ñorcandukit alaguwzañal. Nuñartin umunupiksəl, bolgicazarilwar ərəscəñətin, mənñijəwər gosudarstwojawar mitkəcir itiwzañatin.

2. Təgəmər biñəsin hawamnil, krestjanisal antit bizəñkitin, oni ñorcazañkitin

Kətəwə anjanilwa hawalzaril bolgiwcalatin ələ sowettil itil dunnəñdu itiwuwcatin. Oktabrni rewolucijan owcalan, sowetti əñəsi mittu

itiwuwan. 1917 anjanila upkacit itilzi, dunna bajilzin tægəməṛ nuṅniwunin mənijkjəzəṅkin. Nuṅan dunnəṅicilnun bajasalnun, kapitalistilnun umukəndu hawalzarilwa kamatcaṅkitin tirətcəṅkitin. Upkat tægəl hawamniltin, dunnəwə hawalzariltin, urgəpcut hawalzanal, zəmmuzənəl, so ərut (uhat) bizəṅkitin.

Dunnəwə hawalzaril awdultin kətədiltin nadatał desitinal¹ dunnəṅiltin biṅkitin. Haldutin

Krestjanisal—dunnəwə hawalzaril ucələptil binitin, hawatin.

ərməttuk aditmar biṅkitin. Ər dunnə əṅkin ələkin bisi, digin, tunṅa iləl uliwdətin. Təli-də umukən dunnəṅici bajan $2\frac{1}{2}$ tiscal desitinal dunnəṅtəzəṅkin.

Dunnəwə hawalzarildu ərutkuməməl dunnəl biṅkitin. Upkat ajatkuł dunnəl dunnəṅicildu bajasaldı biṅkitin. Taduk urəl, bəjumətkicil,

¹ desitina tar dunnə ojon darinmuca

ollomotkicil, oŋkokicil kətəditin nuŋardutin biŋkitin. Tarit dunnəwə hawalzari dunnəŋiciwə bajanma okinda doldicanat biŋkin. Mol, gulə-ŋətil gələwulləktin, dunnəwə hawalzari dunnəŋicilə bajandula ŋənəŋət biŋkin, nuŋandukin əjəttəwi. Burdukwa baldigatkit dunnə abulitcarakin-ŋu, oŋkowutkicil abulitcaraktin-ŋu, ŋan dunnəwə hawalzari bajandula ŋənəŋət biŋkin, uŋkeruŋat biŋkin.

Dunnəŋici bajan bələŋkin. Ər bələgəŋ əŋkin hitəklə owra. Upkattuli bajan bunəldulin dunnəwə hawalzari hawalŋat biŋkin. Əril bajasaldu hawaliwnal, hawalzarilwa sot tirucəzəŋkitin.

Dunnəŋici bajan ərilzi hawaliwkanzi hawalzarilduk kətəwə tagdizəŋkin. Hawalzaril burdukiŋiltin baldiraktin, kaltakawan dunnəwə ildunaliwar bajasal gaŋkitin. Ər hawalzarildu so əru bicən. Nuŋartin, bajasaldu kətəwə hawalzanal, mərduwər adikuna hawaliŋkitin. Hawalzaril ilə-də əŋil ora biŋkitin, dunnəjə edukta əŋil gara biŋkitin. Tarit hawalzaril, upkawan inmər bajasaldu hawalzanal, nuŋarduktin dunnələ ildunmazəŋkitin.

Tugi-də təgəmər nuŋniwunin dunnəwə hawalzarilduk tagdizəŋkin. Təgəmər nuŋniwunin hawalzarilduk kətəməməjə diliwura tamawkanzəŋkin. Dunnəwə hawalzari kətəjə huŋtutikirə diliwura tamaŋat biŋkin. Nuŋan desitinatikin-duk, zuwi ilətikindukin, murisal, macaləl diltikin-duk tin bajanduk 25—30-ra kətətmərjə diliwura

tamazanĳin. Taduk ƚan hawalzaril „akciz“
 guƚkiwə tamanaƚil biƚkitin. **Akciz**—tar upkat
 towarilduli: spickalduli, kerosinduli, arakili, dam-
 gali tamanduktin hələkə tamantin. Tarbanzi
 diliwurzi tirəciwzənəl, hawalzaril, tamaptinawar
 bakadawər, dunnəƚicildu bajasaldu, kulakildu,
 kapitalistildu hawalzanĳitin.

Təgəmər nuƚniwunin bikicildu zemstwo-
 ƚilwa həgdigulwi biliwkənzanĳin, dunnəwə ha-

Uradnik (həgdigu) dunnəwə hawalzarilduk ələwə
 macaləwə gasaran.

walzaril diliwurwa ajat tamazadatin, gugərilwə
 ajat doldicazadatin. Tar həgdigu əƚəsin əƚi
 olgawra biƚkin. Tar həgdigu guənəkin, dun-
 nəwə hawalzari idəgən buwzanĳə biƚkin, hawal-
 zari mənin idakawzanĳa biƚkin. Taril həgdi-

gul, taduk „pristawil,“ „uradnikil,“ bələ-
gəzitin təgəmə r ə n ə s i n hawalzarilwa sot
bolgiwcalzi, zadanilzi, əcəlzi tatigawrə biw-
kən zə n k i n ,

Əzə n ə m a n i c a w r a b i n i d u n n ə w ə h a w a l z a -
rilwa bolgicazarilnuntin n o r c a w k a n z ə n k i n . D u n -
nəwə hawalzaril ə n ə l ə j ə t t ə m u r i r w a r , m a c a -
ləlwər b a j a s a l o n k o w u t k i c i l d u l a t i n t i n i n k i t i n .
Taduk b a j a s a l a g i n i l d u t i n m o l w a o g o n i n k i t i n ,
b i k i c i l w ə t i n g u l ə t ə j i l w ə l u r g i w u n k i t i n . H a d i l d u -
t i n b i k i c i l d u n o r c a n u s ə c i l ə u g i r i w u n d u l ə i s i n -
k i n . H a w a l z a r i l b a j a s a l d u k b u r d u k i n i l a t i n , m u -
r i s a l a t i n , m a c a l ə l ə t i n , m a s i n a l a t i n t a g d i n k i t i n ,
m ə r w ə t i n ə r ə s i n k i t i n , w a c i n k i t i n .

Təgəmə r n u n n i w u n i n d u n n ə n i c i l d u b a j a s a l d u
o k i n - d a b ə l ə g ə j ə b u n k i n . N u n a n k u s i m n i l ə w i
k a z a k i l a w i u n i n k i n . K u s i m n i l , k a z a k i l , z a n d a r -
m i l b ə l ə g ə z i t i n , h a w a l z a r i l w a n ə l i w c i p c u t d u g -
z a n a l , i d a k a z a n a l , u g i r i w u n m ə t i n t i r ə n k i t i n .
Taduk g u l ə s ə g d u l ə t ə g ə m ə r n i u n k i l d i m ə t k i t
ə m ə n k i n . U n k i l d i m ə t k i t o k i n - d a h a w a l z a r i l w a
u t u m ə m ə t u n k i l d i n k i n : t ə g ə w k ə k i t t u t ə g ə w k ə -
n i n k i n , S i b i r d u l ə , k a t o r g a l a u n i n k i n . Ə r i l d u k
h ə l ə k ə d u n n ə n i c i l d u b a j a s a l d u h a w a l z a r i l w a
m ə n u r w ə s u k c a w c a l d u l i t a m a w k a n i n k i t i n .

Dunnəwə hawalzaril ugiriwunduwər okin-da
dawdan k i t i n . N u n a r t i n ə m u k t ə l , ə n ə l g u l d i r ə ,
n o r c a n d u l a i l i n k i t i n . H a d u n , d u n n ə n i c i b a j a n
b i k i t w ə n s u k c a l d a w ə r , ə l ə u m u k ə n g u l ə s ə g
j u n k i n . M a t a k i l t i n — d a g a t k u l g u l ə s ə g i l ə n k i -

tin hanusmattə. Hadun umukāndu guləsəgdu
ɲorcandula ilcal bisil əŋkitin zokildira.

Dunnəwə hawalzaril gorotkultaldu guləsə-
gildu hərəkəltə bizəŋkitin, əŋkitin kətərə bakal-
ditta, əŋkitin ajat saldimattə. Nuŋarŋiltin
awdultin əŋkitin urēcil bisi. Nuŋardutin girkut-
maril, zadəŋil, dulugu awducil, bajasal—kula-
kil biŋkitin. Huŋtutikin mənŋitwi zalitwi omu-
zaŋkin.

Tarit nuŋartin umukāndu upkat əŋkitin zo-
kildira, umukānzi zalit bolgicazarilnun ɲorcal-
dawər.

Tugi-də tatiga acinin, tilin acinin hawalza-
ril ɲorcənmətin olgatcaŋkin. Tatigajə acir ha-
walzaril zalduwar guniŋkitin: bini ajaŋiwmacin-
dun dunnəŋicil bajasal ələ olgatcara. Dunnəwə
hawalzaril tugi zaldatcəmi, dunnəŋicilwə baja-
salwa, həgdigulwə ələ buləsəlziwər taŋicaŋkitin.
Nuŋartin tugi zaldaciŋkitin: bajasal idəgəwətin
tagdismi, məməlilnunmər boritmi, əruməwə hə-
gdiguwə wami, təli aja bini ozaŋan. Nuŋartin
əŋkitin tillə əru upkəcin təgəmərdu bisiwən,
təgəmər əŋəsibun bisiwən. Nuŋartin əŋkitin
tillə təgəmər əŋəsin okin-da bajasalnun ɲor-
cənmətin olgatcaŋan. Hawalzaril əŋkitin tillə
təgəmər nuŋniwunin əzəlin sukawra, bolgicə-
zarilwar əŋi dawdira, ajaja binijə əŋi ora.

Dunnəwə hawalzarildu manni aja girki gə-
ləwzəcən. Targacin girkitin, buləsəlwətin ajat
sari, hawalzarilwa ɲorcandutin umunupkiyəŋə

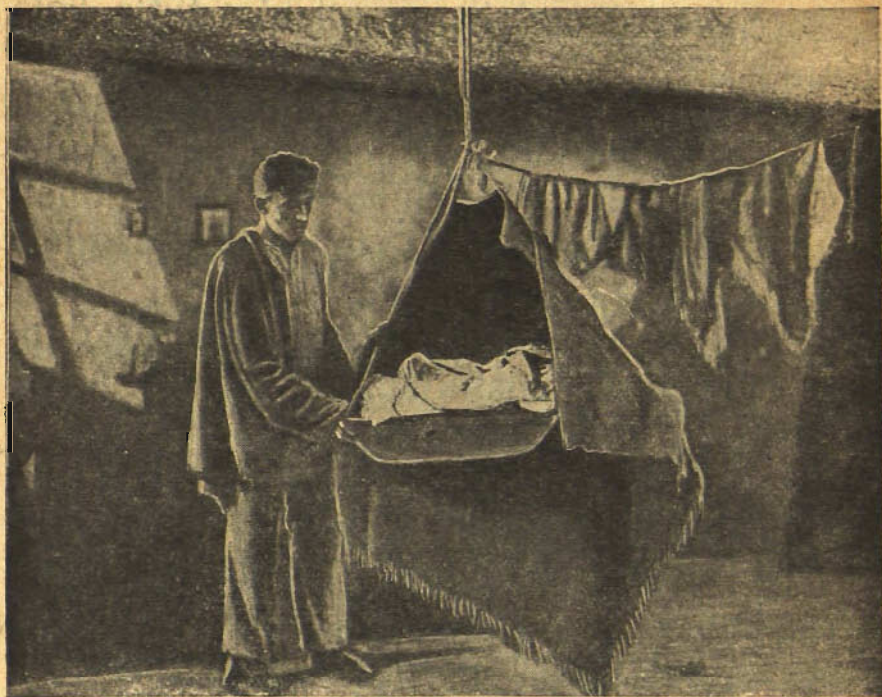
biçān. Targacin girkitin tægāmār əḡəsinunin ḡəliwsit ḡorcalzaḡa biçān. Ərgəcin girkitin hawamnil klasstin biçəḡā ocan.

Gorottil hawamnil dunnəwə hawalzarilnun binidu, bakaldindu dagacultat biçətin. Guləsəḡdu bini ərupcu orakin, dunnəwə hawalzari fabrikala, zawottula hawalnasincan. Targacir guləsəḡgilduk əməcəl hawamnil klasstutin kətə biçətin.

Dunnəwə hawalzari, hawamni ozana, gorottu hawalzana, guləsəḡdukwi əḡkin hujəttə. Guləsəḡdu zalin biçəḡkitin. Nuḡarnuntin dukumat-cəḡkin. Hawa acindun, nuḡan guləsəḡgdulə suruḡkin. Tarit hawamnil okin-da guləsəḡdu biniwə saḡkitin. Nuḡartin okin-da dunnəwə hawalzaril bajasalnun ḡorcadutin bələs-səḡkitin.

Hawamnil-da binitin dunnəwə hawalzaril biniduktin əḡkin əjimdimeḡ bisi. Ucələ fabrikal, zawodil ḡuḡəltin hawamnilawar gaḡkitin, anḡanija hawalzadatin. Hawalitin tamana adimamaja iliwuḡkitin. Tarmatwə əḡkitin terudun tamara. Eḡarkanduli „straf“—tamawkawə hawamnildu nəḡkitin. Strafwa tamanmaḡkitin ənəlin hawalla. Tamanmaḡkitin ərupculduli turəsəlduli sawkadu gunnəlduli. Hadun ər upkattuli hawamni tamadan, hawalnaliduk taman-duk digiwən gaḡkitin. Fabrikal ḡuḡəltin, ontanə zəltunəzənəl, hawalnali tamanman huḡtut adiḡzaḡkitin.

Анҗанива һавалзами, һавамни һавалналиви мәнунә әлә дигрә ганкин. Умнә мәнунә гаракин, гевулдалан галдалан мәнунҗилин абулиҗ-китин. Нуҗәдутин тар җан аја биҗкин. Нуҗан фабрикадуви мәнҗиҗәви униҗәкитҗәви (lawкәҗәви) ниҗкин, нуҗандукин һавамнил униҗәзәдәтин.

Һавамнил уәләпти бинитин.

Towarilwa, һawaliwar галдалатин, мәнунә ацизи бутсәҗкин. Towariҗилин әрупцул, тамурал биҗ-китин. Һавамнил заритин тар со әрупцу биҗкин. Әрупцу-вәл биҗкин, илә-дә әҗитин ора.

Һалдутин һавамниду һавалналитин әнәл мәнунә бурә, towarilзи таманҗкитин. Sukнәҗзәри

fabrika hawamnilin hawalnaliwar suknelzi gaŋkitin. Məjurə gadawər, hawamnil gorot unijəkittun buŋətil biŋkitin. Tar unijəkittu hawamnidu sukneli tamanin kaltakawan ələ buŋkitin.

Tugi uləkkiciwzənə, hawamni hawalnaliwi məjurwə əŋkin upkatwa gara. Hadun hawalnalin

Hawamnil zabastowkatin.

məjurduk ekun-da əŋkin hələrə, ɳuŋəduwi tamalŋat oŋkin.

Umnəkən-məl ɳuŋəduwi hawamni tamalŋat omi, kotaldukwi albaŋkin juzəmi, budələwi nuŋandun hawalzaŋkin.

Fabrika ɳuŋən hawamniwa kətəwə casilwa hawaliwkanzənə tirganidu 14 casilwa hawaliŋkin.

Fabrikadu hawa so ugræpcu biŋkin. Fabrika-
ŋil guləl haktiræpcul, ŋorpcul, ŋaŋŋacil biŋkitin.
Ŋæliwsil masinal gotala aċir, dasiptira acir biŋ-
kitin. Hawamni dæruksæ, halganawi, ŋalæjæwi
masinadu misinmuŋkin. Tæli nuŋan nuŋædun
ætæŋkin gælæwzæmi. Nuŋæn fabrikadukwi nu-
ŋanman nodæŋkin.

Ær æŋi maŋicawræ bini hawamnilwa nuŋæl-
nuntin — kapitalistilnun ŋorcawkanzæŋkin. Fab-
rikadu hawamnil mæmæliŋnunmærguldiŋkitin,
ædæwær hawalzami, **zabastowkaja, stackaja**
odawær. Zabastowkadu hawamnil guldinæl mæ-
nækær, hawaliwar æwkil sururæ. Stackadu ha-
wamnil mæmæliŋnunmærguldinæl, mænækær
ætæwkil hawalzami. Nuŋartin ætæŋkitin hawal-
zami, nuŋældukwær gælæliŋkitin, hawadiwa tirga-
niwa urimiŋdætinn, hawalnalitin tamanma haw-
datin. Taduk ŋan gælæliŋkitin, strafilwa ætædæ-
tin gazami, hawalnalitin mæŋurzi tamazadatin.

Nonon hawamnilŋi-da zabastowkaltin æŋkitin
umunupiwcæl guldiwcæl bisi. Taril zabastowkaltin
umutætikindu fabrikaldu biŋkitin. Tarit nuŋæl-
tin, tægæmær ætæjæmnilin bælgæzitin, tæliŋgæ
dawdiŋkitin, ŋan bolgicazadawær. Targacir ka-
pitalistil dawdirtin, kamacirtin, hawamnil abu-
likacirtin hawamnilwa mannitmarit umunupi-
w-kætcæŋkitin. Kætæ hawamnil kætældu fabrikaldu
umundu gorottu hawalzæŋkitin. Tarit nuŋartin
dunnæwæ hawalzarilduk himatmærit umunupiŋ-
kitin.

Fabrikal hægdiməsəl ozacatin, hawamnil-da sotmarit əḡəsiwər mədəlzəcətin. Nuḡartin, fabrikatikirdu, zawottikirdu umunupcənəl, umnət gorottu upkattun, rajondu upkattun stackaldula, zabastowkaldula ugiriwuḡkitin. Ər stackal fabrikal nuḡəltin, təgəmər nuḡniwunin nəliwsit tirəzəḡkitin. Nuḡartin hawamnilwa dugiwurziwər dugiḡkitin, pəktiruḡkitin nuḡarwatin. Nuḡartin fabikaldukwar, zawodildukwar hawam-

Policija təgəwkəkittula hawamnilwa əməwrən.

nilwa juwuḡkitin, təgəwkəkittu təgəwkəniḡkitin. Sibirdulə uḡiḡkitin. Fabrikal nuḡəltin; təgəmər nuḡniwunin əḡəsil-wəl bimi, hawamnil stackalzitinin ḡələlḡkitin. Asukanə-wəl hawadiwa tirganiwa halḡəḡkitin, asukanə-wəl tamana hawuḡkitin. Taḡuk, biniwətin asukanzi əjimiḡdəwər, gugərilə (zakonila) juwuḡkitin. Hawamnil zaritin əril əcətin ələkinzi bisi. Nuḡartin hata ḡorcaḡkitin.

Təgəmər nuḡniwunin, stackalwa ḡəliwsil tirə-
kiciltin hawamnilwa təgəmər itilwan zaldamat-
cəḡkitin. Nonon zuləḡul hawamnil, tadék gil
kətəditin zaldəḡkitin: **kapitalistilnun ənəl ḡə-
ləttə ḡorcadawər, ələkəs-kən (nonon) təgə-
mər əḡəsiwən, bizərilwə itilwa sukcawka.**

Zuləḡutkuməməl hawamnil zaldatcəcatin
tugi: təgəmər əḡəsin sukcawrakin-mal, kapita-
listil, bəjasal hawamnilduk, hawalzarilduk hata
tagdizazaḡatin. Nuḡartin zaldatcəcatin: **təgə-
mərwə acinḡimi əcə ələkin bisi, upkatwa
kapitalistilwa, bəjasalwa acinḡiwka. Kapita-
listilwa gosudarstwodukwar ərəsiwkə omak-
tawa socialisttiwa biniwə itiwdawər.** Tugi
hawamnil sotmarit rewolucijaḡmuzaril ozacatin,
ḡorcalandimasal ozacatin, təgəmər əḡəsin, ka-
pitalistil huski socializmulı, əmḡəli iləl binilitin
ḡorcazadawər.

Təgəmərnnun, dunnəḡicilnunun bəjasalnunun, ka-
pitalistilnunun ḡorcazanal, hawamnil **Lenin** nuḡ-
nigədun **hawamnil—bolsewikil partijawatin**
itiwcatin. Bolsewikil partijatin 1903 anḡanidu,
nonopti lual rewolucijatin zulədun itiwuwcan.
Lenin hawamnilwa alaguzəḡkin partija acindun
təgəmərwə bəjasalwa hawamnil əzəḡəwətin
dawdira. Nuḡan hawamnilwa tiliwkətcəḡkin,
**ḡorcandutin partija nuḡarwatin umunupki-
zəḡən, ḡoramnitin bizəḡən.** Partijala zulə-
gutkuməməl, tilzəritkuməməl, mannitkumamal
hawamnil icətın. Hawamnil ḡorcandutin-partija

okin-da zulēdu ņənəzəcēn, upkatwa tēgēmār
əņəsīwēn səlēzərilwə əlgəzəcēn.

3. Hawamnil, krestjanisal nonopti- wa rewolucijawa ožara.

1905 anjanidu hawamnil bolsewikil partija-
tin nuņnigēdun tēgēmār wə huski ilcatin. Nu-
ņartin dunnəwə hawalzaril umukēndu rewolu-

Usāci ugiriwun.

cijawa očatin. Upkattu gorodildu, guləsəgildu
hawamnil, dunnəwə hawalzaril tēgēmār nun,
dunnəņicilnun bajasalnun ņəliwsipcut ņorcal-
catin. Hawamnil **upkattun Rossijadu upkāt
umukēndu zabastowkaņcatin**, fabrikaldu, za-
wodildu ətəcētīn hawalzami. Taduk sələməldu

hoktoldu, poctaldu telegraftu hawalwə bokcatin. Moskwadu pəktirəwtəjil, usətəjil ugircətin. Dunnəwə hawalzaril əjəsitwər dunnəjicilduk bajasalduk, nujəldukwər dunnəjilwətin tagdizacatin, bikicilwətin lurgiwzəcətin. Hadildutin gorodildu hawamnilnun, dunnəwə hawalzarilnun nən kusimnil, taduk matrosil lamudil kusimnil umunupcətin. Təgəmər əjəsin, təgəmər itiwənalın aran əcətin sukawra. Nonon təgəmər nujəniwunin mijacan, hawamnil gələzərizitin olcan. Taduk, əjəsiwi umiwuksa, rewolucijawa tirəcən.

Təgəmər nujəniwunin dawdicalawi, hawamnilnun, dunnəwə hawalzarilnun nəlīwsit taqmatcan. Təli hawamnil, dunnəwə hawalzaril kətə pəktiruwcəl, lokociwcal—apkiwcal təgəwkən mucəl bicətin. Taduk kuktəl guləsəgil sukawcal, lurgiwuwcəl bicətin. Hawalzaril binitin ucələptiduk ərutməmət ocan.

Eda 1905 anjanidu rewolucija əcən dawdira? Eda ugiriwundulə ugiriwcal hawalzaril tirəwcal bicətin. Eda holoktol itil nən manniwcatin?

Hawalzaril dawdanawatin ulgucəjətiti tugi: ər rewolucijadu hawamnil, dunnəwə hawalzarilnun umunupintin əcən manni bisi. Dunnəwə hawalzaril upkat umukənəcin zalitin acin bicən. Nujərtin nəcanduwər hawamnilduk sup-tiwutcacatin. Dunnəwə hawalzaril kətəditi ələ dunnəjicilnun bajasalnun nəcazankitin. Nujərtin əjəkitin təgəmər nujəniwunnunin nəcara.

Dunnəwə hawalzaril ɲorcandutin socialistil-rewolucijaɲmuzaril („eseril“) — kulakilɲi partiatin olgatacan. Ər partija gələzəcən, dunnəwə hawalzaril hawamnilnun umukəndu, bolsewikil partijatin nuɲnigədun, ədətin ɲənəzərə. Tar partija sacan: təgəmər huskin ɲənəzənə, bolsewikil partijatin dunnəwə hawalzarilwa ɲorascaɲan bajasal, kapitalistil huskitin. Ər kulakil zaritin, nuɲarɲitin partijatin zarin əcən aja bisi.

Taduk hawamnil klasstin rewolucija ɲoramnin partijawi murəli ələkinzi əsin umunuptə bicən. Hadun hawamnil buləsəlɲiltin partijaltin uləkilziwər hawamnil klasswatin haɲiwusiniɲkitin. Ərilduk partijalduk uləkittwər **mensewikil partijatin** bicən. Ər partija turəriktətwi hawamnilduli disutcəgsə bicən, təzədu nuɲan hawamnilwa, rewolucijawa ərulə nəɲkin. Mensewikil partijaltin hawamnilwa altatcaɲkitin, ədətin ɲorcara. Nuɲartin guniɲkitin: hawamnil əcir itigara; rewolucija əzəɲə owra; əɲəsittwər dawdissazariduk təgəmər nuɲniwunnunin zokildizanal gələwkə, biniwə ajaɲdan. Mensewikil tugi-də dunnəwə hawalzaril hawamnilnun umunupinmətin huski biɲkitin. Tarit nuɲartin rewolucija əɲəsiwən jəmbuɲizəɲkitin. **1905 anɲanidu rewolucijadu** əmi-wəl dawdira, hawamnil, dunnəwə hawalzaril kətəwə alaguwcatin. Nuɲartin salcatin, oni buləsəlɲunmər ɲorcadawər. Nuɲartin təzəcətin, ələ umukəndu

əgəsilwər umunupkimi, hawamnil dunnəwə hawalzarilnun buləsəlwər dawdizaŋal bižəŋətīn. Taduŋ nuŋartin tilcētīn—buləsəlunumər ŋorcandutin təzətku ŋoramnitin bolsewikil partijatīn ələ bisin.

Təgəmər dawdinin əcən gorojo bisi. Hawamnil, dunnəwə hawalzaril əzəŋəl ajaraldira

Buga uptattun kusin.

biçētīn ərupcunun bininummər. 1905 anŋanipti rəwolucija iltəcələn-də, nuŋartin ŋorcazəŋkitin. **Huŋtulnun gosudarstwolnun buga upkattun kusin ocalan**, ŋorcantin sotmarit kaŋkiwcan. Huŋtulnun gosudarstwolnun kusin diginmə

anjanilwa ɲənəzəcən (1914 anjaniduk 1918 anjanila). Tar kusin — huɲtutikirdu buga haldun unijəkicilwər, tagdikicilwar ajamannəl boritcamī albacal, kapitalistil kusintin bicən. Tadu kusildizəcətin upkat həgditkuməməl dunnəl: Anglija, Francija, Amerika, Germanija, Awstrija. Məməlilnunmər ɲorcanduwar kapitalistil zunmusət hərəkəcətin. Umukənɲidədutin təgəmər Rossijan bicən.

Tar buga upkattun kusin urgəpcu, ɲəliw-sipcu, səgizəri bicən. Tar kusin biɲəsin təgəmər nuɲniwunin armijala 18 milliosalwa bəjəlwə gacan. Əril 18 milliosal bəjəl kətəditin hawamnilduk, dunnəwə hawalzarilduk bicətin. Nuɲarwatin hawaduk, amtilduktin, əntilduktin, hutəlduktin hujəciwkəniksəl, kusikittulə uɲiɲkitin, nuɲargacirwatin gil dunnəl hawamnilwatin, dunnəwə hawalzarilwatin wazədatin. Kusindu nuɲarwatin wazəɲkitin, illəlwətin sukcaɲkitin. Zuldutin amtiltin, hutəltin zəmmuzəɲkitin. Zulduwar əməɲmunilwə hawamnilwa, dunnəwə hawalzarilwa təgəmər nuɲniwunin sot kamnitcaɲkin. Kusin zarin məɲur, təwusəl, zəptiləl kətə geləwzəcətin. Ərilwə upkatwa zuduwar əməɲmunil hawalzaril oɲatil bicətin. Kətəjə təwusələ odawər, kapitalistil təgəmər nuɲniwunnunin zokildizanal, fabrikalduwar hawadiwa tirganiwa ɲonimilzəɲkitin. Armija zarin zəptilələ kətətmərjə bakadawər, dunnəwə hawalzarilduk macalələtin, burdukiɲilatin tagdizəɲkitin. Kətətmərjə meɲ-

urə tawdawər, dunnəwə hawalzarildu omaktala diliwura hawzəŋkitin. Tarit hawalzaril bini-
tin, ucələptiduk ərutməmət ocan. Rossijadu
upkattun zabastowkal sotmarit kaŋkiwzəŋkitin.
Tarmak 1917 anjanidu mirə begadun omakta,
ge rewolucija olcan.

4. Hawamnil krestjanisal təgəmərwə, dunnəŋicilwə bjasalwa da- wdizakitin.

Ər ƣorcan ələkinzi owcan. Təli təgəmər
nuƣniwunmən ilalladu anacatin. Ər ƣorcandu,
1905 anjaniptidu ƣorcənƣacindu hawamnil
zulədu bicətin. Nuƣardutin bolsewikil partijatin
nuƣnizəcən. Hawamnildu dunnəwə hawalzaril,
kusimnil, matrosil bələcətin. Təgəmərgidədu
ələ policija bicən. Nuƣartin təgəmərwə Niko-
lajwa zawacatin, təgəwkəncətin. Kapitalistil
təgəmər akinman Mihailwa təgəməriŋmuzəcətin.
Hawamnil, dunnəwə hawalzaril təgəmər əƣə-
siwən əcətin mucuwuwkanə. Nuƣartin ƣorca-
zacatin, hawamnil, dunnəwə hawalzaril əƣəsiti
itiwuwdan. Ƣorcazaril hawamnil, kusimnil **Pet-
rograttu** (əsiptidu Leningrattu), **Moskwadu**,
huƣtuldu gorodildu **hawamnil, kusimnil depu-
tatiltin** (uƣiwcaltin, sinmawcaltin) **sowetilwatin**
itiwcatin. Əril sowetil əƣəsiwə mərdulewər
ƣaƣatil bicətin. Tadək hawamnilƣiwa, krestja-
nilƣiwa respublikawa oƣatil bicətin. ³Zuləƣul

hawamnil, bolsewikil, partijatin omuzanagacin-ziwar umnāt əḡil ora bicātın. Hawamnil, kusimnil deputatilḡitin sowetil itiwuwzaḡnaraktin, tēli-dē kapitalistil **nuḡniwunmər** itiwcatin. Tarit ocan **zunmēn əḡəsi**.

Tar eda tugi ocan: hawamnil, dunnəwə hawalzaril, kusinzi əḡəsiwə gacal binəl, nuḡanman kapitalistildu borıcatin?

Ər tugi ocan tarit: hawalzaril kətəditin əcətın ajat tilzərə, ḡi girkitin, ḡi buləntin binən. Nuḡartin əcətın ajat sarə mensewikil, socialistil-rewolucijaḡmuzaril partijalwatin. Bolsewikilwa haḡiscaḡaduk nuḡartin mensewikilwa, socialistil-rewolucijaḡmuzarilwa (kulakil partijalwatin) haḡiscatin. Əril partijal turəriktəlzi kətəwə silbacatin: upkattu tinmukitwə, dunnəwə hawalzarildu baldigatkicilwa, hawamnildu ajawa biniwə budəwər. Təzədu nuḡartin kapitalistilwa disutəcəcətın. Hawamnil, kusimnil deputatilḡidutin sowetildu kətədiwətın dilgasalwa gaksal, hawalzarilwa ərudu nəcətın, hawalzaril əḡəsiwətın kapitalistil adillaptidu nuḡniwundutin aliwcatin.

Tēli-kə bolsewikil partijatin idu bicən? Eda nuḡan mensewikildu, socialistil — rewolucijaḡmuzarildu hawalzarilwa ərudu nəwkəcən?

Bolsewikil partijatin rewolucija iltəməktədun, hawawi albinzi gurətcəmi albacan. Kusin biḡəsin, nuḡan hawalimnilwi kətəwə sokorco bicən. Kətə bolsewikil wawcal bicətın, ḡil tə-

gæwkākicildu tægətcəcētīn, gil uŋiwcāl bicētīn, gil dunnəŋmər cagidadun bicētīn. Tægæwkākicilduk, dunnəŋmər cagidadukin, goroldula uŋiwnil bolsewikil umnēt əcētīn mucura. Girki Lenin, tægəməŋ biŋəsin dunnəŋmər cagidadun bizəksə, ələ turandu əməzəŋə bicən. Bolsewikil Moskwadu, Leningrattu əŋəsilwər umunupkizənmətīn, mensewikil sowetilwa zawacatin, əŋəsiwə kapitalistil adillaptidu nuŋniwundutin aliwcatin.

Umunupiksəl-nun, bolsəwikil umnēt ŋorcalcatin hawalzarilwa ərulə nətcerilnun. Nuŋartin hawamnilwa, dunnəwə hawalzarilwa amakan tiliwkəncētīn mensewikil, socialistil-rewolucijaŋmuzaril (eseril) kapitalistil nuŋniwuntin ərulə ŋənəwzəriwətīn. Girki Lenin dunnəŋmər cagidadukin dukuzacan tugi: **tægəməŋ nuŋniwunmən sukcan—tar ələ rewolucija olzawunin, tar hawamnil gələzəriltin əcəl upkat buwrə. Tar zarin ŋan omakta rewolucija gələwzərən, kapitalistil əŋəsiwətīn, nuŋniwunmətīn sukcazaŋa bisi.** Tarit hawalzaril kapitalistil adillaptiwa nuŋniwunmətīn əŋətītīn turucəzərə. Mensewikil, eseril hawalzarilwa ərulə nətceriwətīn ontanə huləgəzəwkə. Hawamnil, dunnəwə hawalzaril gələwzərilwətīn ələ sowetil ozaŋatin. Tar zarin əŋəsi upkacin sowetildula oŋatin. Nonon kənə kusinmə bokiwka. Kapitalistil tagdintin zarin kusin hawamnildu, dunnəwə hawalzarildu əcə gələwzərə. Nuŋardutin

ajaraldin gələwzəran. Hawalzariltiki icəwkəniwkə adillapti kapitalistil nuḡniwuntin, mensewikil, eseril ajaraldina əzəḡəwətin burə. Dunnəwə hawalzarildu **burdukja baldigatkitdunnə** gələwzəran. Dunnəwə hawalzarilwa ti-liwkəniwkə, kapitalistil adillapti nuḡniwuntin tara dunnəjə əzəḡəwəḡn burə. Hawalzarildu upkatu **burduk** gələwzəran. Hawalzariltiki icəwkəniwkə kapitalistil adillapti nuḡniwuntin tugi burdukja ətən burə, hawalzaril ucələptigəcinzi zəmmulzəḡətin. Hawamnil, kapitalistil adillapti nuḡniwuntin huski ḡənəzəriwəḡn təzədu icəksəl, ərəwə nuḡniwunwə sukcazəḡatin, mensewikilwa, eserilwa sowetilduk ərəscəḡətin, mənḡiwər diktaturawar ¹ ilwzəḡatin.

Bolsewikil hawalzarildu icəwkətcəcətin kapitalistil adillapti nuḡniwuntin, mensewikil, eseril hawatikindutin əruḡzəriwətin. Hawalzaril bolsewikil programmawar ocatin. Tadu programmadu eli ḡorcamacintin ḡunmucə bicən. Tar **programma** 1917 anḡanidu turandu begadu **partijaḡidu konferencijaḡu** (suglandu) manniwuwan. Tadu programmadu bolsewikil əḡəsitin nonoptildu ḡiraktaldun ərgəcir ommacir bicətin: **kusinmə bokonin, dunnəwə hawalzarildu dunnəlwə əliwun, tadék kapitalistil fabrikaldutin həriwcənmə itiwun. Upkatwa məḡurwə nəkcəkicilwə** (bankilwa) **gosudarstwodu aliwun.**

¹ Dikturat gərbiciwuwki ələtki hawamnil əḡəsitin.

5. Hawamnil, krestjanisal kapitalistilwa ərəscəkittin əḡəsiwətin gaza-kittin.

Заркун бегал iltəcətin hawamnil dunnəwə hawalzaril, bəlsewikil təzəwə gunzənəwətin təzəldələtin. Ərildu заркунду бегалду нуḡartin ајат тилcətin капиталистил адиллпти нуḡниwuntin, mensewikil, eseril uləkkimnil bisiwətin. Tилcətin нуḡarnuntin amakan hərəkəwkə bisiwən. Ərildu заркунду бегалду капиталистил адиллпти нуḡниwuntin, тадук mensewikil, eseril sowetil-tin hawalzarildu silbanadukwar, omunaldukwar umukəmətjə əcətin ora. Kusin hata bizəcən, ајаралдин əcən owzara. Dunnəwə hawalzarildu dunnə əcən aliwuwra, нуḡan dunnəḡicildu bajsaldu əmən mucə bicən. Зəptilə unijəcin ərut-mər ozacan.

Зуга Petrograttu hawamnil капиталистил адиллптиwa нуḡниwunmətin, mensewikil, eseril sowetilwatin mudalawkassəcatin (mudanatin ossacatin). 3 ijuldu (irkindu) hawamnil pəktirəwtəjil, usətəjil gorot həktoldulan jucətin, əḡəsi sowetildu aliwuwdan, gələlcətin. Əri junətin unə bicən. Hawalzaril əcir itigara bicətin, hukusindəwər. Tara sazənəl, bolsəwikil əcətin jumurə. Icəcələwər hawamnil gorotmorjo alatcamı, bazəriwətin нуḡartin ḡorcandu ḡoramnil ocatin. Hawamnil ḡorcan tirəwcə bicən. Kətə səksə uḡkulbucən.

3 irkin ģorcan iltəcālēn hawalzaril tilcētīn, kapitalistil adillaptiduk nuņņiwunduktin eja-da ajaja əņiwətin alattə. Hawalzaril tugi-dē tilcētīn mensewikil, eseril sowetiltin, kapitalistilgidala ozaril, eja-da əzəņəwətin burə. Hawamnil, dun-nəwə hawalzaril ajat tilcētīn, əņəsiwə gazadawər,

Leningrattu Ijulgi ugiriwun.

biniwər ajaņdawər, pəktirəwucil usəcil biwkə, ugiriwunmə owka. Ər ģorcandula bolsewikil nuņņigədutin nuņartin kaņkit itigalcatin. Žuganiwa bolsewikil hawatin sowetildu sot hawuwcan. Siruzan mudandun sowetil kətəditi bolsewikildu bicētīn. Petrograttu ģorcandu nuņņigəzarin **kusiņņi rewolucijaņi komitet** itiwuwcan. Upkattuli itilduli omakta rewolucija dagamazarin icəwcə bicən.

Tar-da dolbo 25 oktavr tirganin hawamnil, kusimnil nan ugiriwcātin. Ər ğorcandu nuğartin bolsewikil nuğniġādutin kapitalistil adillaptiwa nuğniwunmātin sukcacatin, sowetil əğəsiwətin iliwcatin. 25 oktavrıdu (ugundu) ge sowetil suglantın omaktawa nuğniwunmə — **təġədil kommissaril sowetwatin itiwcatin.**

Təġədil komissaril sowettutin həġdigujən ġirkiwə Leninma sinmacatin.

Sowetti əğəsi nonon hawalılzana, nuğunmə dekretılwa itiwcan: ajaraldin zarin, dunnə zarin, hawamnil iculintın zarin, məğurwə nəkəkicil (bankil) ġosudarstwodu aliwuwdatin zaritın.

Ajaraldin zarin dekrettu sowetti əğəsi upkattuk kusizərilduk ġosudarstwolduk, upkattuk təġəlduk təzəjə ajaraldina ġələzəcən. Sowetti nuğniwun amakan ajaraldıcan. Rossija kusınduk ĵucən. Hawamnil, dunnəwə hawalzarıl səksətin kapitalistilduli ətəcən uğkuwzəmi.

Dunnə zarin dekrettu upkat dunnəl: təġəmərġil, dunnəġicilġi bjasalġi, əksəril zuluġilin, krestjanisal deputatiltın sowetildutin aliwuwcıl bicətin. Tarılduli sowetılduli upkatwa dunnəwə hawalzarıldu aliwuwcatin.

Hawamnil iculintın zarin dekrettu upkat fabrikal, zavodil **sinmawcıl hawamnilġi komitetil** iculındutin ocatın. Hawamnilġi komitetil, kapitalistil hawawətin iculizənəl, nuġarduktın alaguwzaġatil bicətin, fabrikaldu nuġnizədəwər. Hawamnil iculintın — tar nonopti ġirakta bicən,

fabrikalwa, zawodilwa nuḡalduktin tagdistawər. Sowetti əḡəsi amakan upkatwa həgdilwə zawodilwa, fabrikalwa, gosudarstwodu aliwcan.

Məḡurwə nəkəkicil (bankil) **zaritin dekrettu** upkat məḡurwə nəkəkicil sowettidu gosudarstwodu aliwuwcatin. Məḡurwə nəkəkicildu kapitalistil tamuraḡiltin bajiltin: hulamal məḡur, bagdamal məḡur, məḡudil bumagal nəkəwzəcətin. Hawamnil, dunnəwə hawalzaril əḡəsitin nuḡarwatin mēnduwi gacan. Tarilzi məḡurzi sowetti əḡəsi kapitalistil kusintin sukcanawan, təḡəl awduwatin zokelcan, omaktalwa zawodilwa, fabrikalwa ozacan.

Hawalzaril prawoltin zaritin dekrettu (deklaracijadu) upkat hawalzaril urəciḡiwəcətin, gosudarstwoduwar nuḡnizəḡəl ocatin. Əsil hawalzaril bisi upkat buləsəl taḡiwuwcal ocatin. Nuḡartin upkat sinmacildira-wal, sinmawra-wal əzəḡəl ocatin. Ucələptil təḡəmərḡil nuḡniwurin upkat acinḡiwcatin. Nuḡariklatin hawamnil, dunnəwə hawalzaril deputatilḡitin sowetil ocatin.

Bolgiwcal, suptiwcal təḡəl prawoltin zaritin dekretit (deklaracijat) sowetti əḡəsi təḡəl-wə bolgicanma acinḡican. Sowettidu dunnədu upkat bolgiwcal təḡəl urəciḡiwəcətin. Sowettidu dunnədu bizəril kətəditin təḡəl hərəkəmumi, mənḡijəwər gosudarstwojawar odawər, hərəkəzəḡəl ocatin.

Bolgiwcal təḡəl prawoltin zaritin deklaracijat upkat təḡəl hawalzarilḡitin aknilgacir

umunupintin itiwuwan. Ər umunupinduk baldican bugdi, əhəsici **Sowetti Socialisttil Respublikal Umunupintin** (SSRU bisi).

Tugi sowetti əhəsi nonoptilzin giraktalzin upkatwa owca bicən, mitridu dunnəndut omakta bini owuldan. **1905 anğanipti rewolucija, tadek 1917 anğanipti fewralni rewolucijan** nonolnolwotin **oktabrni rewolucijan** mudamakla isiwan. Kapitalistil anawcal bicətin. Ucələptiduk itiduk əməntəl niqtətəjil nəktəciwəl bicətin. Socializmula albin hokto niwcə bicən.

6. Hawamnil, krestjanisal rewolucija buləsəlnunin qorcantin.

Sowetti Rossija hawalzarilin, oktabrni rewolucija iltəcələn, omaktawa biniwə umnət əgətillə. Dunnəncil bəjasal, kapitalistil, tadek mənəwikil, eseril əhəsiwər sokorcolowor, əcətin bərərə. Nuqartin sot mitnun qorcalcatin. Gosudarstwot dondun kudin ocan. Ər kudin ilanma anğanilwa bicən.

Nonon buləsəlti zaldatcəcatin, ugiriwurzi sowettiwa əhəsiwə acinqidawər. Hadildutin gorodildu sowettiwa əhəsiwə anacatin, partijanilwa, sowettilwa hawalimnilwa watcatin. Tugidə Leninma wassəzəcatin. Nuqanman hujəgənəcətin. Sowetti əhəsi hata bizəcən.

Təli buləsəl umunupilcətin, Moskwala, Le-

ningrattula əməsindəwər. Təgəmər oficerildukin (kusedilduk ipkəcimnildukin) binilduk, policija-
dukin, bəjasal hutəlduktin nuqartin **bagdama-
wa armijawar** itiwəcatin. Gilduk gosudarst-
wolduk kapitalistilwa bələgəjəwər əricətin. Ta-
ril kapitalistil kusimnilwə, kətəwə pəktirəwur-
wə, zəptiləlwə, tətigəlwə uqətin. Sowettila
əğəsilə irgitənəduk əməssələcətin: dilica iksən-
nizini—Judenicni armijan əməssəzəcən, inəngit
Denikinni armijan əməssəzəcən, dolborgit
Millerni atmijan əməssəzəcən, dilica juksəngi-
zini—Sibirgit Kolcakni armija əməssəzəcən.

Bagdamalnun armijalnun nəcən zərin sowetti
əğəsi hawamnilduk, dunnəwə hawalzarilduk
hulamawa armijawi itiwəcan. Ələkəs ilmaktə-
du hulamadu armijadu bagdamanun armijanun
nəcəmi urgəpcu bicən. Pəktirəwur, zəptiləl,
tətigəl əbulitcəcatin. Sawkal kusedil ipkəcimnil
acir bicətin. Nonon bagdamal armijal hulama-
wa armijawa dəwditcəcatin, Moskwatki, Lenin-
grattiki amasiklawkanzəcatin. 1919 anjanidu
bagdamal armijal mitwə murəli bicətin. Upkat
buləsəlti urucəl bicətin, gunnəl: sowetti əğəsi
sukcəgazallan. Hawamnıl, dunnəwə hawalzaril
buləsəldu əcətin burə, dəwdidətin. Hulamadu
armijadu upkat **partizani**, upkat hawalzaril
bələzəcətin. Hulama armija amakan əğəsilwi
təwuxsa, himat buləsəlwə tuksamalculuscan.
1920 anjani mudandulan sowettil dunnəl up-
katwa tuksamalculuszarilwa bagdamalwa ərəscətin.

Dawdocalawər bagdamal kusimnil tuksawatcəcatin gildula dunnəldulē, gil gosudarswol armijaltin-da dunnəḡdulēwər surucētīn.

7. Hawamnil, dunnəwə hawalzaril socializmuwa ozakittin.

Ələ buləsəlti tuksawatcalatin sowetti əḡəsi omaktawa biniwə təzət, cərumət olzaḡa ocan. Buga kusinin binmən taduk gosudarstwo don-dun kusinin binmən upkacin awdu sot suk-cawca bicən. Ərit hawalzaril əcētīn mijarə. Bolsewikil partijatīn nuḡnigədun, **Leninzi Stalinzi** ḡoramnitazanal hawalzaril umukənzi əḡəsīt hawalilcatin. Awdu nonon arakukakan, taduk himatmərīt zokewzacan. Amakan kətəwə ocatin. 1928 anḡanidu fabrikal, zawodil, taduk dunnəwə hawalzaril dunnəḡiltin huḡtutikirwə towarilwa tarbawə olcatin, okija-ka təḡəmər biḡəsīn ozanḡkitin.

Sowetti əḡəsi zarin əril əcəl ələkir bisi. Nuḡan **socializmuwa** ozaran. Socializmudu huḡtutikir towaril, zəptiləl kətə ḡələwulzəḡētīn, upkattu ələkindən. Əril upkat owdatin, fabrikala, zawodila masinala kətəjə owka. Burdukwə baldigatcəril awdudutin tugə-də aja hawa ḡələwzərən. Tugi-də kusin ommacinin awduwat manniwuwkacərən. Gil gosudarstwol kapitalistiltin hata albazara omḡozomi sowettiwa gosudarstwowa ənəwər mənḡirərə. Nuḡartin

nan itigazara, mitwə tuksamalcudawər. Kətəjə towarila ollakip, mitnji dunnəjit kusindulā, ajat itigarakin, mit gilwa gosudarswolwa **wokono-
kip, norarakip, tēli gil dunnəl hēcəzəḡētīn,**

Girki Stalin.

mitnun kusidəwər. Tarit hawalzaril, gukcanmat-
cənəl, himat hawalzara ajala, kətəjə towarila
odawər. Ər tarit mit sot həlincəzərəp omacırwar.

Ərildu 15 anḡanildu sowetti əḡəsi kətəwə oca.

Təḡəmər biḡəsin mitḡidun dunnəjdut bəjəl
kətəditi dunnəwə hawalḡkitin burdukwa bal-

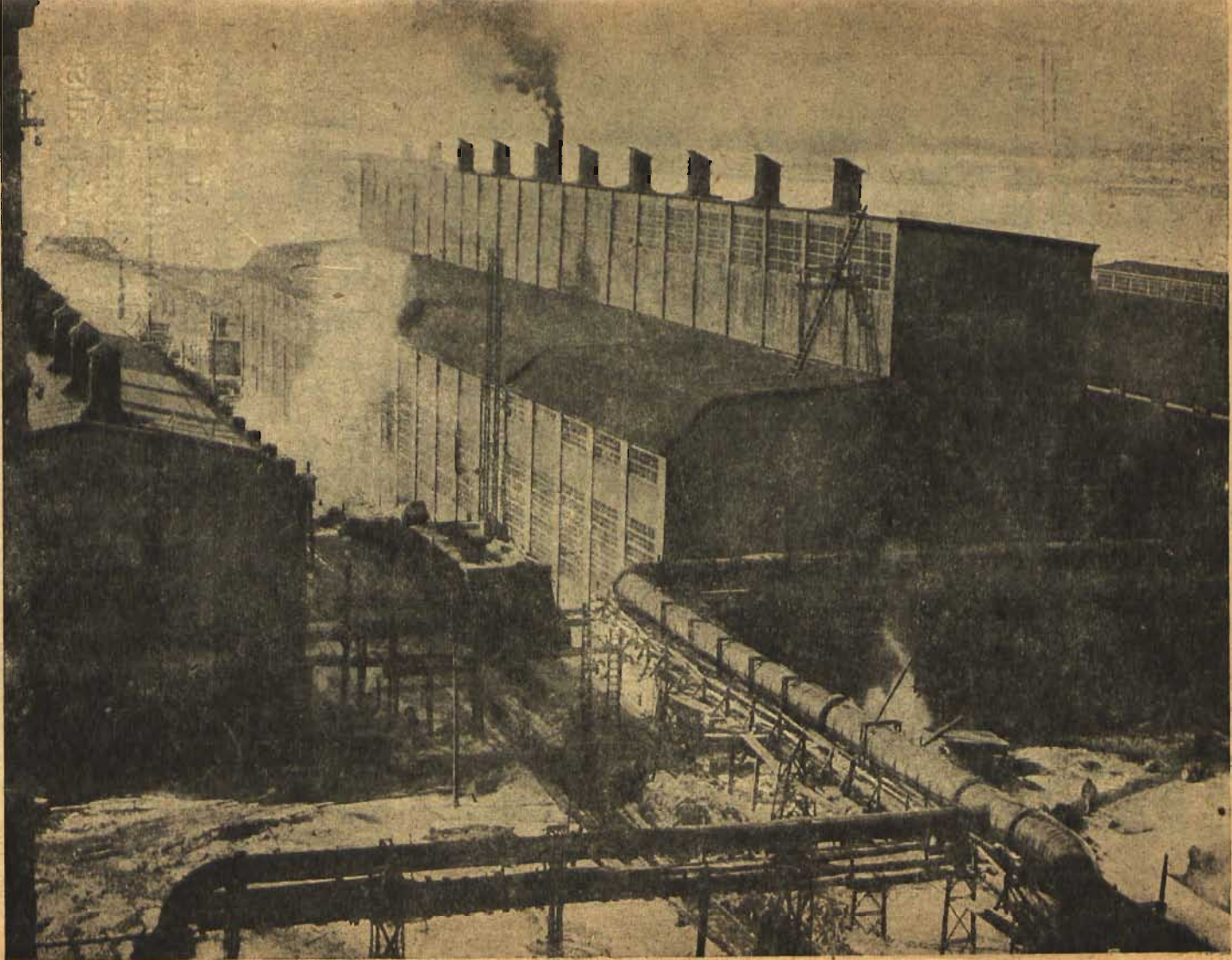
digatcəŋkitin. Mitŋi Rossijat dunnəwə hawalzari gosudarstwo biŋkin. Fabrikal, zawodil həgdil gorodil adikur biŋkitin. Əsitkən mit omaktalwa gorodilwa həgdilwə fabrikalwa, zawodilwa kətəwə ocal bisip. Gorodildu bizəril kətətmər ozara, hawamnil-da kətətmər ozara. Mitŋi dunnəŋit — **industrijaŋi dunnə oca.**

Zawodilti kətətmərwə towarilwa ozara. Nuŋartin sələlwə, huŋtutikirwə masinalwa kətəwə ozara. Zolowcəwo ellawa, dunnədiwə imurən-mə, „neft“ gərbiciwə, tugi-də kətəwə gazara. Gilduk gosudarstwolduk aditmarja towarila gazarap. Mitŋi dunnəŋit **ŋidu-də əzəŋə kama-wra ozaran.**

Ucələptidu Rossijadu hujukucil awducil dunnəwə hawalzaril kətə biŋkitin. Təli dunnəwə hawalzaril hujukur awdultin 23 milliosal biŋkitin. Taril awdul towarila adikuna buŋkitin. Zawodildut owzaril masinal: traktoril, awtomobilil, kombajnil bələcətin, mit burdukwə baldigatcəriwə awduwa socialisttit zokedap. Kətəklə hujukuriklə awduliklə həgdil sowətil awdul, umunupkiwcəl awdul itiwuwcəl. Əsitkən bugadu **dunnəŋit həgdiguməmə burdukwə baldigatcəril awducil gosudarstwot oca.**

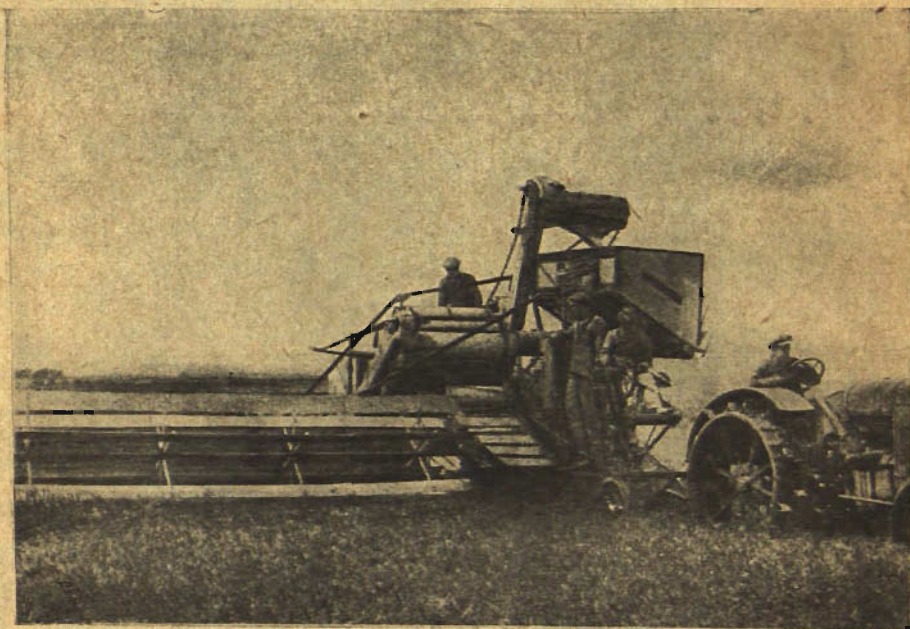
Ucələ burdukwə, ukumniwə, ulləwə kətədiwətin kulakil awdultin buzəŋkitin. Tarit gosudarstwot nuŋardutin sot kamawca bicən. Əsitkən upkatwa mittu gələwzərilwə zəptiləlwə sowətil awdul, umunupkiwcəl awdul buzərə.

Omakta zawot.

Kulakilduk mit sucacal bisip. Kətədu bikicildu, guləsəgildu zadanil, girkutmaril bolgicamniliwatin mit acinɣical bisip.

Tugi-də kupesilwa **acinɣical bisip**. Unijəkit upkacin gosudartwodu, kooperacijadu oca. Gosudarstwoɣil unijəkicil, kooperatiwɣil

Kolhodor masinalzi cəməcilwə oroktolwo tawuwkil.

unijəkicil urəldu, dətildu owcal. Sowettil towaril gorotkumamaldula SSRU onɣasaldulan iscara.

Mitɣi awdut himaməmət baldizaran. Kapitalisttil dunnəl awdutin buruzərən, sukcargozaran. Tala fabrikal, zawodil kətəditin samiwcal. Hawamnil, hawalə acir girkuzanal, sot zəmmuzərə. Ərildu 15 anɣanildu mit kapitalist-

tilwa gosudarstwolwa kətət bokocol bisip,
hadilwətin ƚoracal bisip. **Gedu tungadu**
anƚanildu omacirduwar ərilduk kətətmərjə
ozaƚap. Təli mit kapitalisttilwa gosudarstwol-
wo kətədiwətin ƚorazaƚap, dunnəƚduwər
upkatwa ucələptiduk əməntəlwə, upkatwa
ərulwə binidu acingizaƚap. Mit socializmu-
wa ozaƚap, mit nuƚanman ətəzəƚəp.

Omaktal turəsəl.

A

aʙulikacin — недостаток
adillapti puḡniwun — временное
 правительство
ajaman — мир, спокойствие
ajaraldin — примирение
adillapti ajaraldin — перемирие
akciz — акциз
aliwmi — передать
aliwun — передача
altatmi — предупредить, отго-
 ворить
Amerika — Америка
anami — свергнуть
Anglija — Англия
Awstrija — Австрия

B

bank, məɟurwə pəksəkət — банк
basinmi — воздержаться
vəgəmi — успокоиться
vikit — поместье
vokmi — остановить, задер-
 жать
vuga upkattun kusin — мировая
 война
vuləp — враг
vugdi — великий
vurdukwa valdigatkit-dunnə —
 земля под посевы

D

dawdin — победа
deklaracija — декларация
dekret — декрет
desitina — десятина
diktatura — диктатура
dilica iksən — запад
dilica juksən — восток

diliwun — ясак, налог
dolbor — север
ducargami — очиститься
dugiwun — нагайка
dunnəɟici vajan — помещик, зе-
 мельный собственник
dunnəɟtəmi — владеть землей
З
zawami — захватить, завоевать
zunmən əɟəsi — двоевластье

E

eser — эсер

Ə

ələtki — неограниченный
əlgəscəmi — вести
əmɟət — свободно
əɟulə pəmi — предать
əɟulə pəmnı — предатель

F

Francija — Франция

G

Germanija — Германия
gələmi — требовать, просить
girki — союзник; товарищ
gota — перегородка
gosudarstwo dondun kusin —
 гражданская война
gugər — закон
gosudarstwodu aliwun, naciona-
 lizacija — национализация

H

haɟimi — следовать
haɟinusinmi — вести за собою
hawaliwka — отработок
hewu — освещение
həscəmi — не сметь

həriwсәп — надзор
hiwinzami — беспокоиться, за-
ботится

huləgəmi — раскрыть
hunusmi — сдвинуться

I
iculin — контроль
idəgə — крупная хозяйственная
вещь, имущество

ildumi — дать взаймы
ildunpami — взять взаймы
inəp — юг

ipkəsimni — командир
illəwə sukami — калечить
iti — порядок, строй
itigami — собираться, подго-
товляться

itilami — наладить
itilawun — дело
itimkami — разбирать дело
itiwmi — создать

J
juwumi — уволить

K
katorga — каторга
kazak — казак
kerosin — керосин
kənə ələ — пока, только
kusin — война
kusimni — воин, боец
hulama kusimni — красноармеец
kommissar — комиссар
kusikit — фронт (военный)
kusidi ipkəsimni — военный ко-
мандир

komvajin — комбайн
M
macalə — корова
mappiwusca — утвержден, ук-
реплен

mapican — выдержка
matros — матрос
meņsewik — меньшевик
mijami — смешаться, растерять-
ся
mənikjəzəmi — распорядиться
məpur — деньги
hulama məpur — золото

vagdama məpur — серебро
məpurwə nekəkit, bank — банк
mədəlmi — почувствовать

N
nacija — нация
nacionalizacija gosudarstvodu
aliwun — национализация
pəliwsit, utumətə — жестоко

O
oficer — офицер
okin-da — всегда (okin-pun)
P

partizan — партизан
pocta — почта
prawo — право
programma — программа
pristaw — пристав

R
rewolucijamni — делать рево-
люцию
rewolucijamizari — революци-
онер (желающий сделать ре-
волюцию)

rewolucioner, революционер
S

sawka — мастер; специалист
sələzəri — недовольный
silbatmi — обещать
Sibir — Сибирь
spicka — спичка
stacka — стачка
straf, tamawkan — штраф
sucami — освободиться, развя-
заться
sukcargami — разрушиться (ja-
nurgami, karurgami)

T
tamalgat omi — статья должни-
ком
tamawkan, straf — штраф
taņmatmi — рассчитаться
tarmak — наконец
tarvanzi — настолько
telegraf — телеграф
təgədil komissaril sowettin —
совет народных комиссаров
təgəwkəkit — тюрьма
təgətmər — царь

təwur — снаряды
tilzəri — сознательный
tiliwkəcin hawa — разъяснитель-
ная работа
tinmukit — свобода
traktor — трактор
tuksamalcusmi — наступать
turucəmi — поддержать

У

ugiruwun — восстание
uləkkimni — обманщик, измен-
щик
uradnik — урядник

usə — оружие
usəci ugiruwun — вооруженное
восстание
utuməmə, pəliwsit — жестоко,
страшно

Z

zabastowka — забастовка
zabastowkaqmı — организовать
забастовку
zakon, gugər — закон
zandarm — жандарм
zemstwo — земство
zemstwoqi — земский

FILOL. UN FILOS.
FAKULTĀTES
BIBLIOTĒKA

На эвенкийском (тунгусском) языке

К. П. Щукин

**КАК РАБОЧИЕ И КРЕСТЬЯНЕ
ЗАВОЕВАЛИ СЕБЕ СВОБОДУ**

Перевод Н. Салаткина

Под редакцией Г. Василевич